
Kolega Michal Illner

S Michalem Illnerem jsem se setkal poprvé v létě 1990. Pouhých několik měsíců předtím jsem mohl alespoň zdálky pozorovat pád komunistických režimů v zemích Varšavské smlouvy, který na mne hluboce zapůsobil. Bouřlivé proměny let 1989 a 1990 jistě nenechaly netečným nikoho, kdo má alespoň minimální smysl pro dějiny. V Michalovi jsem poznal člověka, který z osobní zkušenosti znal nejen proces přechodu k demokracii, ale také výkyvy života nekomunistického intelektuála za minulého režimu. K setkání došlo v Madridu během světového kongresu Mezinárodní sociologické asociace. Mělo se stát začátkem naší spolupráce na deset let trvajícím výzkumu postkomunistické transformace na lokální úrovni, který dal vzniknout trvalým poutům i k řadě dalších kolegů a zajímavých míst. Okamžitě mne upoutala Michalova sociologická profesionalita a jeho humor, který se projevoval i tehdy, když mi pomáhal alespoň v náznacích proniknout do tísnivých zkušeností z dob minulého režimu (a život samozřejmě nebyl vždy jednoduchý ani za nových podmínek). Obzvláště dobře si pamatuji na Michalovo vyprávění o tom, jak během krátkého období otevřených příležitostí na jaře 1968 navštívil Norsko, než bylo zase velmi rychle po všem.

Diskuse v Madridu se pro nás a naše další kolegy staly podnětem k zahájení společného projektu Místní demokracie a inovace (*Local Democracy and Innovation – LDI*), jehož cílem bylo zmapovat průběh a různorodost transformace na lokální úrovni ve visegrádských zemích. Bylo mimořádně šťastné, že se nám tento ambiciózní projekt podporovaný z norských zdrojů podařilo spustit ještě ve velmi raných okamžicích transformačního období. Zahrnoval dotazníková šetření prováděná mezi občany v řadě pečlivě vybraných lokalit a stejně tak i výzkum politických a administrativních elit. Profesionalita a metodologická kompetence Michala Illnera a jeho pražských spolupracovníků byla od počátku jasně patrná – prosazovali například, aby sběru dat formálním dotazníkovým šetřením předcházely podrobné zprávy o dosavadním vývoji v každé oblasti na nejnižší úrovni. Díky tomuto projektu jsme postupně navštívili všechny čtyři visegrádské země – a také pozoruhodná a krásná místa, která jsme my, skandinávští účastníci, do té doby neznali, včetně takových skvostů, jakým je Český Krumlov.

Zpráva završující první výzkumný projekt, která vyšla v roce 1996,¹ vděčí za mnohé Michalovým úvahám o procesech tranzice a transformace. Zdůrazňoval zejména nutnost porozumět spřízněným impulsům k nápravě poměrů na jedné straně a k inovativní improvizaci na straně druhé, tvořícím společně potenciál pro jedi-

¹ Baldersheim, Harald, Michal Illner, Audun Offerdal, Lawrence Rose, Pawel Swianiewicz 1996. *Local Democracy and the Processes of Transformation in East-Central Europe*. Boulder: Westview Press.

nečná sociální řešení. Při mé první návštěvě Bratislavy v červnu 1990 na mne hluboce zapůsobily obrovské transparenty vyvěšené na mnoha budovách, které nesly nápis „Zpátky do Evropy!“ – princip nápravy poměrů. (Asi bych se však usmíval, kdyby mi někdo tehdy tvrdil, že Česká republika a další bývalé země Varšavské smlouvy vstoupí do Evropské unie dříve než Norsko nebo že ještě před koncem dekády budeme společně členy NATO.) Náš výzkum v zásadě ukazoval, že ač ne zcela bez problémů a přestože mnohé zůstávalo nedokončeno, první fáze budování institucí na lokální úrovni probíhala velmi zdařile. Obzvláště silný dojem na nás učinilo množství energie, kterou nové instituce lokální demokracie uvolnily, a také milující zájem lidí o *místo*, v němž žijí, jehož projevy jsme mohli často pozorovat. Mnozí noví starostové byli zajímavé osobnosti a aspoň s některými z nich jsme se mohli setkat během navazujícího projektu inspirovaného Wislou Surazskou, v jehož rámci jsme je žádali, aby sepsali memoáry o prvním období lokální demokracie ve své obci.

První výzkum proběhl úspěšně také díky partnerům v dalších třech zemích, z nichž je třeba zmínit Gejzu Blaase v Bratislavě, Gábora Peteriho v Budapešti a Pawla Swianiewiczze ve Varšavě. Rozhodli jsme se proto na něj navázat dalším projektem po druhé vlně místních voleb, které se konaly kolem roku 1995. Naše prostředky tentokrát byly omezenější a tak jsme se soustředili zejména na výzkum starostů, abychom mohli sledovat vývoj, ke kterému došlo mezi Hodinou nula a Hodinou nula plus jedna. Problémům a pokrokům odhaleným v tomto druhém období se věnovalo několik publikací a většina byla shrnuta v knize *Local Democracy in Post-Communist Europe*,² kterou jsme rovněž editovali společně s Michalem Illnerem a dalšími. Michalovy příspěvky v této knize jsou dokladem jeho schopností jako praktického reformátora a znamenitého poradce pro otázky reformních procesů. Jeho závěrečnou kapitolu „Lekce pro reformátory“³ (kterou napsal společně s Hellmutem Wollmannem) prostupuje důraz na kontext reformu: jelikož se podmínky v každé zemi liší, reformy lze jen velmi zřídka kopírovat z jednoho kontextu do druhého. Bez citlivosti k podmínkám na lokální úrovni reformy musí ztroskotat. To je nepochybně poznatek získaný během dlouhých let provádění sociologických výzkumů, ale také díky zkušenostem člověka, který žil v rychle se proměňujících kontextech. Nejlepší výzkum je ten, který se nechá vést životem, ne pouze teoriemi.

Několik období jsem byl společně s Michalem Illnerem členem předsednictva Výboru pro komparativní výzkum lokální vlády a politiky v Mezinárodní politologické asociaci (IPSA). Tato okolnost mi poskytla řadu příležitostí ocenit Michalův organizační talent, který osvědčoval při pořádání seminářů a konferencí. Projekt, o kterém jsem mluvil dříve, byl formálně zahájen na velké konferenci, která se ko-

² Baldersheim, Harald, Michal Illner, Hellmut Wollmann (eds.) 2003. *Local Democracy in Post-Communist Europe*. Opladen: Leske + Budrich. Srov. recenzi D. Ryšavého v tomto čísle SČ (pp. 532–535).

³ Michal Illner, Hellmut Wollmann. „Decentralisation: Lessons for Reformers“. Pp. 313–335 in Baldersheim, Illner, Wollmann 2003.

nala v listopadu 1990 v Praze ve spolupráci s Výzkumným výborem IPSA; podrobnosti projektu se upřesňovaly během výborně zorganizovaných zasedání a dále pilovaly v pražských ulicích díky lokálnímu know-how Jiřího Patočky, který nás bral na výlety po tomto kouzelném, do oparu ponořeném městě. Po pražském setkání následovala řada dalších, avšak snad na žádném z nich nebyl tak silně přítomen radostný pocit, že stojíme na prahu nové éry.

Protože dějiny v roce 1989 *neskončily*, věřím, že se s Michalem setkám na mnoha dalších konferencích a zasedáních a nadále se budeme pouštět do diskusí o budoucnosti místní demokracie a proměnách urbánního prostředí.

*Harald Baldersheim**

* Prof. Harald Baldersheim, Department of Political Science, University of Oslo, e-mail: harald.baldersheim@stv.uio.no.